
KÖNYVSZEMLE

Sütő András: *Szemet szóért*. Debrecen, 1993.

A szerző utal arra, hogyan állt össze ez a dokumentumokat, naplójegyzeteket tartalmazó gyűjtemény. A kritikai jellegű beszédek, a magyarság sorsproblémáit feltáró és azokra sürgető megoldást kereső cikkek a szigorú cenzúra idejében a sajtó hasábjain nem jelenhettek meg. Ezért az író panaszos leveleket, különböző beadványokat fogalmazott és küldött el az illetékeseknek, és ezeket a dokumentumokat hiteles tényekkel támasztják alá a naplójegyzetei. A marosvásárhelyi magyarellenés pogrom az író kezéből kiütötte a tollat egy ideig, majd felépülése után folytatta a naplót és a vásárhelyi véres események előzményeinek és lezajlásának összegezésével zárja a kötetet.

A második világháború után egyre inkább bevett szokássá vált bizonyos dolgokról nem beszélni, mintha nem léteznének. Ilyen volt a kisebbségi magyarság ügye is. Az író hallatja szavát, de kudarc kíséri minden szándékát, hiszen az alkotmány egy kirakatpolitika eszköze volt, különösen a nemzeti kisebbségi jogaink megsértését tartották egyesek kötelességüknek. Az asszimiláció pártpolitikai program volt, a meghallgatás helyett az elhallgattatás nem egy esetben tragikus következményekkel járt. A különböző tisztségek betöltésének egyik tényezője a nemzetiségi hovatartozás; önérzetünk állandó megcsúfolása. Magyar eredetű románoknak neveztek, másodrendű állampolgárokként kezeltek, etnikai kereteinket mesterségesen megbontották és mindezek érdekében volt olyan fontos a hatalomnak a magyar oktatás módszeres elsorvasztása... És mindezeket kísérő tömeges kivándorlás drámasorozata.

Az író arra figyelmeztet, hogy a romániai magyarságnak csak úgy van jövője ebben az országban, ha sikerül kiharcolnia önrendelkezési jogát, és mindazt, ami ebből következik, s ami csak a román nép demokratikus erőinek támogatásával válhat valóra. Ezeket a gondolatokat és gondokat hangoztatta Sütő András minden lehetséges alkalommal szóban és írásban, és amelyekre a választ fejszével és doronggal kapta meg.

Sajnos még nagyon időszerűek ezekben a dokumentumokban, naplójegyzetekben foglaltak, hiszen az 1989-es eseményeket nem a reményeink valóráváltása, hanem a nacionalizmus, a sovinizmus, a mérhetetlen gyűlölködés átkai követték. Ezért sürgető feladatunk tanulni a múlt eseményeiből, mert amivel a múltban kudarcot vallottunk, azzal ezután sem érünk el eredményt, fogalmazza meg az író az egyik fontos tanulságot.

Két kép fogja közre a könyvet, a fedőlap belső felén Sütő András fiatalkori képe alatt V. osztályos gimnazista korában egy román diáktársához írt levéltöredéke olvasható: "...fogjunk össze, barátaim, vessünk véget minden gyűlölködésnek, hogy jobb életünk legyen Erdélyben..." A hátsó borítólapon pedig a másik kép a súlyosan bántalmazott írókat mutatja a kórházi ágyon.

A személyes zaklatások, fenyegetések, testi-lelki bántalmazások sem törték meg az írókat, helytállt, amely nem lehet hiábavaló, és növeli bennünk azt a felismerést, hogy esélyünk van a megmaradásra, az ittmaradásra, de ez áldozatot kíván az egész magyarságtól. Jelzésértékű, tavaszhridető könyv, olvasóink figyelmébe ajánljuk.

Sütő Erzsébet

A székelykeresztúri Orbán Balázs Gimnázium emlékkönyve. Szerkesztők: Gergely György, Pitó Emese. Székelykeresztúr, 1993.

Az egykori székelykeresztúri Unitárius Főgimnázium két évszázados fennállásának 1993. május 9-15. napjain tartott ünnepély alkalmából a *Gimnázium 200 éves története* c. kötet kiadásával egyidőben jelent meg a 96 oldalas munka, melyet Gergely György igazgatónak az *Elődök példája utat mutat, erőt ad, kötelez* c. írása nyitja meg. Ebben kihangsúlyozza azt a fontos szerepet, amelyet az iskola két évszázados történelme alatt "nemzeti kultúránk őrzésében, terjesztésében, identitásunk fenntartásában létrejöttétől napjainkig" betöltött.

A kötet első részének következő fejezetei jórészt személyi kimutatásokat tartalmaznak, így a jubileumi év tanszemélyzetének, tisztviselőinek, gazdasági személyzetének és a 36 osztályban levő 831 tanulónak névsorát. Mindezek - tájékoztatáson kívül - a tanulók és az intézet közti, valamint az osztály- és iskolatársi későbbi emlékközzé kapcsolat megtartását is szolgálják. A jubileumi év első harmadának kiemelkedő eseményét szemléltető 9-10-es érdemjegyet elért 227 tanuló névsorát pedig az illetők személyi értékelése mellett a többiek serkentését is célozza.

A továbbiakban Péterffy Erzsébet tanárnő *Az újjá éledt Orbán Balázs alapítvány-t* ismerteti. Gálfalvi Sándor tanár pedig *Tehetségmentés a székelykeresztúri Orbán Balázs Gimnáziumban* cím alatt a 40-es évek elején végzett kísérlet eredményeinek példájára a jelenben is tesztvizsgálat alapján kiválogatott tanulókból álló minőségi osztályok létrehozásáról ír. Fekete János az unitárius osztály igazgatója *Szoborállító* c. írásában a gimnázium nagy jótevőjének, Berde Mózesnek az életét ismertette állít jelképes szobrot.

A következő fejezetek: Ilyés Izabella *Újabbkori hagyományaink*; Benedekfi Ferenc *Élet iskolánk bentlakásában*; ifj.Ütő László *Ballag már a vendiák* c. írásai a gimnázium jelenlegi életéről szólnak.

A kötet második, *Vendiákok emlékeznek* c. része a korban haladottaknak és a fiatalabb nemzedékhez tartozóknak írásait tartalmazza.

Sorrendben elsőként Elekes Ferenc *Tisztesség adassék* című, a részükre egykor óázist jelentő iskolában kapott "mindenért" adózik tisztelettel. A legöregebb, ma még élő 80 évet meghaladó öregdiákok közül dr.Kovács Lajos unitárius püspök *Az "Orbán Balázs" volt unitárius főgimnázium 200 éves évfordulójára* c. visszaemlékező írását azzal zárja, hogy egyházunk ezt "a székely közösség nagyszerű múlttal rendelkező eme intézményét magáénak tekinti és minden erejével azon munkálkodik, hogy azt visszaszerezze." dr. Lőrincz Ákos a legöregebb, 66 évvel ezelőtt érettségizett Magyarországra került és ott metelepedett orvos *Szembenézve önmagammal egy régi fénykép kapcsán* c. írásában pályája állomásai közül a zalai amerikai olajvállalatnál végzett üzemorvosi tevékenységét emeli ki, ahol a 40-es évek elején a Ploiești-i olajmezőkről elkényszerült székely "feleit" nemcsak munkalehetőséghez juttatta, hanem e vegyes felekezeti emberekből "a keresztúri gimnáziumban tapasztalt vallási türelmesség szellemében" a Rákosi éra kezdetéig fennálló "szabadelvű egyházközséget" alakítottak, amelyben vasárnaponként felváltva más-más felekezeti pap tartott istentiszteletet. Bencze Márton budapesti püspökhelyettes *Emlékeim az Orbán Balázs Gimnáziumról* c. múltidézésében megírja, hogy miképpen lett ő keresztúri diák: "Családunkban mind anyai, mind apai ágon szokás volt, hogy egy gyermeket kollégiumba adtak." Négyen lévén testvérek, bátyjára szükség volt a gazdaságban, "Lány nem jöhetett számításba", s a legkisebb csak 7 éves volt, s így rá, mint harmadik gyermekre, akit "kerülhetett a család", a többiek örömeire, a választás rá esett. Leírja aztán az iskolai életbe történő beilleszkedését, s a múltat értékeli azzal, hogy "A keresztúri Unitárius Főgimnázium

um sajátos intézménye volt a székelységnek és az Unitárius Egyháznak." *Útnak indító, úton megtartó iskolám* címmel dr. Molnár István arról ír, hogy a gimnázium, mint "nagyszerű szellemi és gyakorlati útnak indító műhely", miként vált meghatározóvá életpályája útnak indításában. S aztán hogyan lett "úton megtartó iskolá"-ja azáltal, hogy mint tanár kebelébe visszakerülve, idős tanárai, elsősorban Nagy Lajos támogatásával és a gimnázium tanulóinak segítségével, miként vehette meg az alapját az iskolai múzeumnak, s miként lehetett szerzője az abból kinövő székelykeresztúri múzeumnak.

A legfiatalabb vendiákok közül Báró József, a keresztúri unitárius egyházközség lelkész-esperese, a jubileumi évben tartott 45 éves érettségi találkozójukon *Mit jelent számomra, hogy keresztúri diák voltam?* c. frásában a maga és évtársai nevében így felel: "Egész életemet, elért eredményeimet jelenti... Életünk minden mozzanatában keresztúri vendiáknak halhatatlan értékét nyújtott ősi templomunk, ősi iskolánk." S az iskola, hogy feladatát továbbra is betölthesse, így figyelmeztet: "Álljunk mindannyian hivatásunk magaslatára órhelyünkön! Legyünk vigyázók!"

Szabó Gyula író *Mese a kopjafáról* c. frásában keresztúri diákkori és azt követő vendiákkori emlékeiből szedegetve - múltat idéző veretes mondatokba sűrítve meséli el a második világháború és az azt követő évtizedek tanulóifjúságának vajdó útkeresését, a hamisan megcsillogtatott "Nagy cél érdekében". Aztán szól az elkövetkező "életnyomorító idő"-ről, az abban "elköltözött" osztálytársakról s arról, hogy az "Alma Mater ölelő kertjében" emlékükre állított kopjafát, amikor 1990. szeptember 8-án megkoszorúzták, már úgy tették - amint írja - mint "akik már tudtuk akkor, hogy egy keserves négyévtizedes történelmi zsákutcába vezetett a ... szalmalángunk", s amely korszakra csak most "mondta rá egyértelműen a történelem az ítéletet, gyászos tévedés volt."

"*Igazat vallani*" c. frásában Péter Sándor tanár diákkori éveinek azokról az emlékeiről vall, amikor az 1956-os és 1958-as nagy "tisztoztatások" lélekbénító időszakában a keresztúri gimnáziumból - a néhány nagyszerű tanár által ébrentartott hagyományos erkölcs és közszellem hatásaként - árulás miatt sem tanárt, sem tanulót a hatalom nem hurcolhatott el. Amint írja: "A nagy összetartás, az önkéntelenül és tudatosan is elmélyült és elmélyített kölcsönös féltés óvta meg az iskolánkat attól, hogy derékbatört életsorsokat jegyezzenek fel a krónikások... A mai diáknak szebb lesz életpályája..., ha némelykor megrozsdásodott lakatokat is kell leverniük, azért előbb-utóbb felpattan a zár, s az ajtó egészen más új világra nyílik... Csak élni tudjanak a lehetőséggel igaz emberként, magyarként."

A kötet harmadik, *Szemelvények az 1926. évi vendiák találkozó Albumából* c. fejezetében azokból a megemlékezésekből olvashatunk részleteket, amelyek a május 29-30-án, a kisajátítások miatt nehéz anyagi helyzetbe jutott unitárius főgimnázium megsegítésére rendezett első vendiák találkozó ünnepi műsorában hangzottak el. dr. Boros György akkori egyházi főjegyző *Az ifjú nemzedékhez*, dr. Ferenczy Géza egyházi főgondnok *Hódolat az Alma Máterhez* és Lőrinczi Dénes tordai esperes *Egyházi beszéd* c. írásaiból olvashatunk részleteket. A hajdani diákélet hangulatát pedig Péterffy Gyula torockói unitárius kántortanító *Diákélmények* c. írása idézi.

A kötet szellemi részét néhai Báró József városfalvi lelkész "*Keresztúri diákhoz*" c. verse zárja.

Kegyelelet őriznek és iskolatörténet tájékoztatást jelentenek a Szabó Sámuel-től 1991-ig *Elhalt pedagógusaink* és az Ilyés Ferenc tanár hosszas és gondos kutatása eredményeként *Elhunyt pedagógusaink és a gimnáziumhoz kötődő jelesebb személyiségek sírjai a "timafalvi temető"*-ben (térképvázlattal is kísért) című névsorok.

Külön értéke a kiadványnak, hogy a gimnázium kétszáz éves történetének és Orbán Balázs életének, tevékenységének fontosabb adatait román, német, francia és angol nyelven ismerteti.

A kötet utolsó része feltünteti azon vendiák évfolyamokat, egyéneket, intézményeket, szervezeteket, amelyek, illetve akik anyagilag támogatták az Emlékkönyv megjelenését. Főszponzora a székelyudvarhelyi ATI KFT volt.

Ezt a kiadványt is, mint a jelent és a múltat összekötő és a jövőt szolgáló szellemi forrást -, ajánljuk az olvasónak.

Dr. Molnár István

Gaal György: *Berde Áron útja a természettudományoktól a közgazdászattig*. Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár 1993. 48 l.

Örömmel s a szerző iránti köszönettel vehetjük kézbe ezt a füzetet dr. Berde Áronról.

Az Unitárius Kollégium fizika és vegytan tanára volt 1863-ig. Ekkor a Kir. Jogakadémiára kap tanári kinevezést, majd a megalakuló Ferencz József Tudományegyetemre, mint a nemzetgazdaságtan tanára és egyben az új egyetem első rektora. 1892-ben bekövetkezett halála után mi unitáriusok nem foglalkoztunk vele, pedig 1876-ban az árkosi zsinaton, amikor Ferencz Józsefet püspöknek, őt és Dániel Gábort főgondnoknak választják. Tisztségét haláláig viseli. Halálát követő nekrológok után 100 év kellett elteljen, hogy a Keresztény Magvetőben (98. évfolyam 1992. 4. szám) dr. Gaal György: *Berde Áron pályája a tanügy és tudomány szolgálatában* - cikkét megjelentessük. Igaz, ha mi nem, mások számon tartották. Idézek dr. Szepesi Dezsőné a Magyar Országos Meteorológiai Szolgálat nevében küldött leveléből: "Berde Áront Magyarországon a klimatológia első tudós kutatójaként tartjuk számon, nevét az egyetemi tankönyvekben, s a meteorológiai tudománytörténeti művekben gyakran idézzük..." Mint a Magyar Tudományos Akadémia tagja, székfoglaló előadását (1860) a meteorológia tárgyából tartja: "A levegő nyirkosság némely égalji befolyása" címen.

A dolgozat 14 fejezetből áll: 1. Laborfalvától Kolozsvárig. 2. Külföldi tanulmányok. 3. Az Unitárius Kollégium tanára. 4. A tudós író és akadémikus. 5. Boldogtalan családi élete. 6. A lapalapító és szerkesztő. 7. A Jogakadémia tanára. 8. A mezőgazdász. 9. A kolozsvári egyetem élén. 10. A közgazdász. 11. Kapcsolata egyházával. 12. Halála és családja. 13. Összegezés. 14. Berde Áron megjelent művei.

Bár a szerző megjegyzi, hogy a könyvészeti összeállítás nem öleli fel a *Természetbarátban*, a *Kolozsvári Közlönyben* álnév vagy szignó alatt megjelent cikkeket, mégis a dolgozat legteljesebb részének látszik.

A múlt nagyjainak tisztelete kötelez arra, hogy csendes örvendezés mellett ezt a füzetet könyvtárunk számára megszerezzük.

Szabó Dezső

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön 1000 lej, melyet a lelkészi hivatal útján vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariana, 3400 Cluj-Napoca, B-dul 22 Decembrie nr. 9.) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 12 dollár.

Annual subscription from abroad \$ 12 (postage included) should be sent to the Unitarian Church Headquarters, B-dul 22 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj-Napoca, Romania

